

O prenosu slike Gospe od Škrpjela.

Pavao Butorac.

(De translatione imaginis Nostrae Dominae de Scopulo).

SUMMARIUM.

Agitur hic, iuxta regulas critices hagiographicae, de traditione, quae in oppido Perasti in culpho Cathari de translatione seu inventione clarissimae imaginis Nostrae Dominae de Scopulo, vulgo dictae *Gospa od Škrpjela*, adhuc viget. Negativam imprimis quaestionis partem elucubrare accingor: valorem nempe criticum traditionis perastensis de imaginis inventione.

Nova historiam pertractandi methodus — sic in introductione exponitur — postulat, ut in investigatione historica veritas tantum adstruatur nullo habito respectu in traditiones fictas, nisi quatenus nucleum quemdam veritatis involvunt. Si agitur de traditionibus vel legendis, quae ad hagiographiam pertinent, omnino est distinguenda facti supra naturalis possibilitas ab eventu ipso. Nam si possibilitas affirmatur, nondum adstruitur factum, quod probari debet. Rationabile enim est nostrae fidei obsequium.

Pars prima agit de communibus, quas traditiones cultum spectantes praeseferunt, notis. Exponitur influxus, quam vulgi mens habuit in confingenda traditione perastensi de imaginis translatione. Rationes adducuntur et circumstantiae, quae vulgi mentem in errorem inducere poterant. Scriptores veteres recentesque, qui de translatione egerant, critices regulis perstringuntur. Quaedam dilucidantur, quae a scriptoribus minus recte exponuntur, sicuti cuius pictorum scholae cuiusve formae sint opera pictoris perastensis Tryphonis Kokoljić quae in sanctuario conspiciuntur, necnon ea, quae de victoria ex Turcis a Perastensibus parta anno salutis MDCLIV dicuntur, quae res in historia cultus N. Dominae praecipua habetur.

In parte secunda traditioni perastensi scriptorumque expositionibus scientiae hagiographicae principia applicantur. Quod accuratius per partes dilucidatur, iuxta optimas quas clarissimus Delehaye S. J. protulit regulas. Ulterius ex traditione nucleus veritatis extrahitur, dum alia, quae vulgus contexit, dogmaticae ac philosophiae adminiculis rejiciuntur.

Mentio fit in conclusione per huiusmodi dissertationem honorem exhiberi Deo. Veritati Ipsae, ac Mariae, Matri Veritatis Incarnatae.

U V O D.

I. Devetnaesti je vijek donio znatan preokret u ispitivanju prošlosti. Kritički duh, do najnovijih vremena sputan negvama stoljetnih presuda, leti bez obzira kroz carstvo istine na krilima zamašnih pronalazaka moderne kulture, te traži da utisne novomu doba snažan pečat zdrava znanstvena shvaćanja.

Slobodna načela našega vijeka mnogo tomu doprinesoše. Njegova težnja, da što više približi moderne narode svjetioniku istine, dala je novih pobuda i neprestano ih daje naučenjacima raznih struka, da pređu preko zastarjelih ograda, te da metnu pod rešetko kritike mnogo toga, što prošla vremena držahu svetinjom. Duševna sloboda, kako se razmahala nakon francuskoga prevrata, ima doduše svoju slabu stranu, jer prelazi u nijekanje svega, što podsjeća iole na svrhunaravski red. Ali bi krivo činio, ko bi ju motrio samo s jedne strane. Ova je sloboda osvijetlila novim svijetlom sve okolnosti našega života, i posebna i javna. Stvorila je nove odnošaje među narodima, društvene i političke. Ona daje snage i velikim i malim narodima, da u ovom strašnom hrvanju utiru stazu ljepše budućnosti. Otvorila je napose znanstvenu istraživanju novih vidika, do sada nepoznatih, unaprijedila je kriterij znanstvena rada do neslućene visine.

Što re reklo o znanstvenom radu uopće, vrijedi za povjesnicu napose. Nešto otvoreni putevi međunarodnoga saobraćaja, nešto veća pristupačnost do sakrivena umna blaga naprednih zemalja utjecahu, da su povjesnici bacili nove, oštre poglede na mnoga pitanja prošlosti, prekrivena donedavna koprenom zaboravi ili legendarne maštarije. Istina nad a sve, istina, utvrđena činjenicama, geslo je neprocjenjive važnosti za svakoga, ko čuti i malo želje, da se sigurno upozna sa prošlošću.

Jačanju ovoga nastojanja, da se što sigurnije dode do pozitivne istine, pripomaže ne samo ovo općenito slobodarsko obilježje modernoga društvenoga života. Ima tu svoj dio i činjenica, da se povjesnicima zadnjih decenija rastvorilo silno blago prošlosti pod prahom velikih knjižnica, vatikanske napose. Svoju je doprinio i silan napredak realnih znanosti, koje naše doba smatra svojim, kao i pozitivna metoda, kojom se služe, da dodu do svojih rezultata. Ne smije se smetnuti s uma ni utjecaj moderne filozofije. Kolikogod ona sadrži neistine u svojoj idejnoj sadržini, toliko opet pripomaže izoštriju kriterija, te čovjeku daje poticaja, da do korjena prodube mnoga znanstvena pitanja i nadje im sigurnije rješenje. Nije li nas kritičko istraživanje povjesnih izvora uputilo na bolje i tačnije razumijevanje nekih povjesnih perijoda, do novijega doba posve krivo shvaćenih? Da baš u ovoj vrsti znanstvena rada nijesmo ni u čem drugom napredovali, nego u tome, da zabacimo onu staru »jurare in verba magistri«, a usvojimo onu velikog Akvinca »tantum valet locus ex auctoritate, quantum valet argumentum auctoris«, ne bi li to već

bio zamjeran napredak? Našemu vremenu treba dati čast, da se otrese ili dajbudi redovito nastojalo da se otrese, iako nije uvijek u tome bilo najsretnije ruke, predsuda okoline i doba, promjenljiva subjektivna raspoloženja, sentimentalizma u shvaćanju pitanja, koja uvelike zasijecaju u kulturni život mjesta, krajeva i naroda.

2. To sve vrijedi ponapose i za hagijografsku znanost. Načela kritike, primijenjena na izučavanje života svetaca, a još više na ispitivanje izvora, iz kojih se crpe izvješća o njihovu životu, o počecima i širenju njihova štovanja, o prenosu svetih slika i moći, proizvedoše pravu revoluciju. Rezultati hagijografske znanosti, kako ih iznose glasoviti bolandisti, poduprti svom spremom moderne kritike, s jedne strane poslužiše proslavi Boga, apsolutne Istine, i Njegovih svetih prijatelja, ljubitelja i sljedbenika istine. U drugu ruku razočarāše mnoge bojažljive duše, što u pomanjkanju solidne bogoslovske nauke ne znadoše razlikovati između bogoslovskih načela o štovanju svetaca, svetačkih moći i slika, i između pitanja, da li sve okolnosti toga štovanja odgovaraju zbilji, t. j. istini; između pitanja općenite naravi, da li je moguće čudo, i pitanja, da li se čudo u konkretnu slučaju zbililo; između pitanja, da li se može uopće prihvatiti svrhunaravski red i pitanja, da li se ima u pojedinu događaju poreći njegov utjecaj. Tu treba biti načistu. Poricati uopće mogućnost svrhunaravskog utjecaja bio bi naturalizam; poricati ga onde, gdje nije vjerojatno ili dokazano da ulazi može biti ne samo čin ljubavi do istine, tog jedinog pravog predmeta i svrhe našeg umovanja, nego i djelo kreposti religije, koja zabranjuje sujevjerje i praznu vjeru pri vršenju kulta. Nijekati dogmatička načela o štovanju svetaca i njihovih slika, znači ići o ruku s ikonoborcima; poricati nezgrapnosti toga štovanja, uvedene pučkim sentimentalizmom, znači nositi čast vjeri, koja brani, da se njezino biserje izlaže preziru. Obarati svrhunaravski poredak reći će doprinijeti svoj kamičak jačanju prevratna ateizma; utvrditi u posebnim slučajevima povjesnu istinu i na osnovi toga uništiti pridodatke pučke mašte reći će iskazati uslugu istini, prikazati vjeru u pravu svijetlu pred njezinim protivnicima i predusresti podsmjeh njihova sarkazma.

3. Voden ovim i jedino ovim mislima usmjelih se na posao delikatne naravi, koji ima dosta sveze sa prošlim i sadašnjim vjerskim životom mojih sugrađana. Želim, da po mogućnosti, bez predsuda, iznesem neka načela, opaske i pripomene, na temelju kojih bi se imala prosuditi vrijednost domaće predaje grada Perasta o prenosu glasovite slike Gospe od Škrpjela. Usvajam pri tome nisao kan. Balovića, Peraštanina: »è preciso dovere di buon cittadino l'indagare seriamente, su quali fondamenti radicata sia divozione così strepitosa«.¹

¹ Pri ruci mi je drugo izdanje djela: *Notizie intorno alla miracolosa immagine di Maria Vergine S. ma detta dello Scarpello ecc.*, raccolte e pubblicate da D. Vincenzo C. Ballovich, Venezia, Ed. Simone Occhi, 1823. Djelo je doživjelo četiri izdanja. S. 3.

Punim se pravom pisac obara na sljedbenike krive filozofije, svoje savremenike, što niječu svaki utjecaj svrhunaravskoga reda, a uz to pripominje: e sarà un far torto all' odierne filosofiche cognizioni, l' indagar la di lui origine (biva: svetišta Gospina), e la causa di tale ingrandimento (naime svetišta)? Se fian queste un qualche soprannaturale avvenimento col seguito di ben molti prodigi, sarà un oscurar lo splendore dell' odierna Filosofia il riferirlo»² Bez dvojbe ne. Ali krivo čini pisac, što dalje tvrdi, da mu uopće nije stalo do prigovora ateista. Kolikogod je plemenita njegova molba, upravljena Nebeskoj Kraljici, da svrati milostiv pogled na sljedbenike krive filozofije, te da ih upravi na stazu prave filozofije, koja jedina može da dovede čovjeka do spoznaje istine po biti i da ga usreći,³ toliko opet ne valja zaboraviti, da mi sa svoje strane ne ćemo uvjeriti nijednoga protivnika vjere o njezinoj istinitosti, ako zatvorenim očima usvajamo sve, što nam je prošlost u dobroj vjeri prepustila, s jednostavna razloga, što to ima na sebi svrhunaravsko obilježje. Naprotiv, moglo bi se na protivnika djelovati, uvidi li da ne odstupamo ni za dlaku od načela objavljene vjere, ali i da razumno shvaćamo njihovu primjenu na praksu, da je u jednu riječ naša vjera po Apoštolovu izrazu razumno štovanje.

Do polemike mi nije, ali će sam razvoj rasprave tražiti, da se katkad osvrnem na različita mnijenja pisaca, ukoliko su mi poznata.

4. U prvom dijelu radnje treba iznijeti izvješće mjesne predaje o dolasku Gospine slike i razne auktere, koji o tome pišu, kao i obilježje njihova pisanja; u drugome najprije neka opća načela hagiografske kritike, pa opaske o mjesnoj predaji u svijetlu tih načela, t. j. je li svakolika predaja građena na mašti ili ima povjesnu jezgru, a legendaran obvoj; pa napokon red je utvrditi po mogućnosti, što treba u predaji zabaciti, a što treba zadržati.

PRVI DIO.

OPĆENITO OBILJEŽJE MJESNIH PEDAJA VJERSKE NARAVI. PEDAJA O PRENOSU SLIKE.

5. Nije se nimalo čuditi, da je u mjestu nastala iskićena predaja o dolasku Gospine slike, kad se uvaži, kolikim su ponosom stariji pokazivali na svoje velebno djelo, Gospino svetište. Samo patrijetski zanos, ojačan vrlo jakim vjerskim osjećajem, mogao je dati Peraštanima pobude, da na morskoj hridi ubava, ali za građnju vrlo nezgodna položaja, sagrađe najprije omanju kapelu, pa kasnije crkvu na čast Mariji. Nije nimalo pretjerano, što tvrdi prof. S. Vulović u svome djelu »Gospa od Škrpjela«, da ovoj crkvi nadaleko nema ravne. Mletački plemić Flaminije Corner piše u svome djelu »Apparitionum et celebriorum imaginum Deiparae V. M. in civitate et domino Vene-

² Ibid., str. 7.

³ Ibid., str. 8.

tiarum«, izdatu i u talijanskome prevodu: »Quorum (biva Peraštana) pietas magnificentissimum et in tota Dalmatia nulli alii secundum ad Dei Sanctae Genitricis honorem templum erexit.«⁴ Malena objamom, dragocjena mramorom, srebrom, umjetničkim blagom. Po položaju ponajljepši biser nutarnjega bokeškoga kanala, uz susjedni otočić sv. Jurja, po slikarijama znatne umjetničke vrijednosti prava pinakoteka.

Malen otočić lako bi se izgubio u drugom prirodnom kraju. Ali ovdje, u ovoj kotlini osebujne krasote, u ovom kutiću neba, izgleda ko drag kamen, božjom rukom zasaden, da privuče k sebi strančev pogled, da ga se sit nagleda i naužije. Gordojoj prirodnoj ljepoti, nada-leko i naširoko jedinoj svoje vrsti, zgodno pristaju pjesničke Ljubišine riječi, kao da se Božja ruka igrala, kad je ovo svoje divno djelo stvarala. Velebnu ozbilnost gorovita kraja, slična norveškim fjordovima, združenu sa neobičnom milinom i izmjenom položaja pri moru, kadar bi bio da prikladno oriše snažan Byronov genij. U ovaku vilinskome kraju, na otvoru Veriga, ulaza u nutarnji zaliv, sa strane milovidnoga Perasta, dižu se spomenuta dva otočića, te već svojim položajem ostavljaju u duši posjetioca neizbrišljiv utisak.

Uzme li se u obzir, koliko je truda stalo stare Peraštane, da u dubini od četrdeset metara, umjetnim načinom, uz nestašicu modernih tehničkih sredstava, ispune kamenjem cjo onaj prostor, izložen udarcima vjetrova sa svih strana, koje čudo, da se je mašta, uzdignuta ljepotom djela, i bez osvrta na povjesnu istinu, zaletila, te ukrasila domaću predaju svojim dodacima?

6. Sličnih pojava ima svuda po svijetu. Ne fali ih ni našoj Dalmaciji. Nešto krivo shvaćen patrijotizam, nešto taština, kojoj se tražilo opravdanja u vjerskim osjećajima i tobožnjim povjesnim činjenicama, doprinesoše, da su mnoge crkve prisvajale apoštolsko ili barem prastaro porijeklo, te su prenosile s koljena na koljeno predaje o čudesnu prenosu moći svojih svetaca i slika. Sasvim je naravno, da će neko svetište dobiti u očima pučke mase osobitu cijenu, kad mu se prvi počeci pripišu svrhunaravnu događaju.

Ta, uzimajući stvar psihološki, masa je i onako po svojoj ideologiji na to spremna. Prožeta vjerskim čuvstvom, ali u nedostatku solidne naobrazbe nerazvijena kriterija, gleda sve pojave života, često i suvišne, katkada i nemoralne, kroz mikroskop svrhunaravnosti, te joj zamjećuje traga ondje, gdje joj nema traga, pače i ondje, gdje joj traga ne može, ne smije da bude.

Neuku ljudstvu ne može se dati krivnja za to. Ono ne može da tako lako i slobodno izade iz uska obzorja svoga shvaćanja, ni da dađe drugi smjer svomu stercotipnu odgoju. Ali je začudo, kako u tome nemilo griješe ljudi, kojima je život pružio u izgled drugo shvaćanje, te su mogli, poduprti školskim uzgojem, stečenom općom kulturom duha, napose naukom nepristrane povijesti, a katkada i

⁴ O. c., 428., po Vuloviću, 21.

dubljim učenjem teološke znanosti, vrlo korisnim i nužnim za ova pitanja, pribaviti druge nazore o nekim pojavima vjerskoga života i tako se raziči od mase i njezine duševne ograničenosti. Opaziti je, da su se mnogi odlični ljudi, koji su pravom slovili svojim savremenikima sa zamjernih umnih sposobnosti, dali u tome zavesti za poprimljenim starinskim kazivanjem, bez ikakvih kritičkih opazaka i pripomena. Katkada doduše ističu, da bi htjeli promjeriti kritičku vrijednost predaje. Ali to čine samo zato, da je što bolje utvrde, da, rekao bih, a limine odbiju svaki prigovor kritike, te da još bolje uvjere štioća o njezinoj osnovanosti. Zašto ovim umnim ljudima nije uopće ni padalo na um, da prorešetaju mjesnu predaju, nego ju bez prijetbe usvojiše kao nepovrjedivu svetinju? Nijesu li prostodušno računali, da će jače djelovati na savremenike ako im pruže predaju kao suštu istinu, nego da im uzdrmaju vjeru ma i najmanjom sumnjom? Ne bijahu li uvjerenja, da će nautiti vjerskoj i nabožnoj svijesti svojih sugradana, ako im predoče predaju u imalo drukčijim bojama, nego je navikoše primati, kao da se ova svijest ima da oslanja više na tradicijonalnoj neistini, nego na povjesnoj istini?

Svi su ti razlozi valjda djelomično utjecali. Ali ima i drugih, koji se ne smiju smetnuti s uma. U prvome je redu bilo pomanjkanje kritičkoga smisla. Što mi danas smatramo prvom dužnošću učena čovjeka, da naime ne usvaja slijepo sve, što mu drugi donose, to oni držahu pogriješkom. Ne imadijahu pod rukama ni obilja povjesnih izvora ni znanstvenih pomagala, da im prosude vrijednost. K tomu je pripomenuti, da se svake ovakve kritičke novotarije bojahu kao izliva ateističkoga liberalizma, kako pripomenuh u uvodu o kan. Baloviću. Mislili su, da će doći na lijepak razornu duhu francuske enciklopedije, pa zato odbijahu od sebe takve kritičke opaske kao napast proti objavljenoj vjeri. Mišljahu, da će tako iskazati uslugu Bogu, a ogriješiše se nehôte o istinu, mezimicu Božjeg uma.

Oštar nož moderne kritike ne može da poštedi njihove pogriješne ideologije, pa bio joj korjen koji bio,; ali će zato štediti osobe i njihove dobre nakane, jer to traži ljubav do istine ili objektivnosti, ta prva i najnužnija značajka ozbiljna pisanja. Njihov se duševni život razvijao u mnogo drukčijim okolnostima, nego naš. Iako je ko od njih bio bliži novomu doba, treba računati na to, da u usku domaćemu krugu, pri nepoznavanju stranih jezika, ne moguše doći do znamenitih djela velikih kulturnih naroda i tako izoštriti duševne poglede. To vrijedi ponapose za najmladega od njih, prof. Srećka Vulovića, pisca djela »Gospa od Škrpjela«.

U prvome poglavlju svoje knjige iznosi nam on domaću predaju,⁵ pa ću ju i ja ovdje iznijeti prama njegovu kazivanju.

7. Od strpačkoga rta nedaleko Risna pruža se prama crkvi sv. Eustahija (vulgo sv. Stasija) u Dobroti kamenita podmorska kosa. Jedan njezin vršak sačinjava otočić sv. Jurja kod Perasta, gdje su

⁵ Str. 10.—19. Brzot. Kat. hrv. Tiskare. Zadar. 1887.

benediktinci već u XII. vijeka imali glasovitu i bogatu opatiju i glagoljali sve do polovice XIV. vijeka. Na drugoj morskoj hridi ili škrpjelu (odatle i ime Gospa od Škrpjela), udaljenoj od sv. Jurja kojih 100 metara, nadoše braća Mortešići, ribari, čudotvornu Marijinu sliku.

Malo godina prije nego Turci zauzeše Negroponat, tako kazuje Vulović, iščeznu s onih strana neka glasovita Bogorodičina slika. Dva brata ribara iz kuće Mortešića ribahu noću 22. srpnja g. 1452. neda-leko spomenute hridi, kad najednom zapaze rasvijetljenu hrid, a vrh nje krasnu Gospinu sliku među užeženim svijećama. Isprva prestrašeni, kasnije se ohrabre, pobožno se pomole, uzmu sliku, odnesu kući, postave ju na dolično mjesto i legnu. Oni još nisu ni zaspali, a jedan nenadano smrtno oboli. Vrućom se molitvom obrate Gospi, da mu isprosi milost, da ne umre, prije nego se sredi s Bogom. Pobjao se, da ga nije možda snašla bolest, što je pridržao kod sebe tu sve-tinju, od Boga valjada određenu za javno štovanje, pa odluči javiti to župniku. Kako svane, posla brata po župnika. Ovaj podijeli sveta Otajstva nemoćniku i javi sve narodu. Pobožan se svijet brzo sa-bere, te otprati sliku svečano uz pjevanje pobožnih pjesama u crkvu sv. Nikole. Bog smjesta očitova svoju nakanu, jer nemoćnik na-jednom ozdravi. Kako slika bje iznešena iz kuće, diže se, i pridruži povorci, pa se u crkvi zahvali milostivoj Djevici na primljenoj milosti.

Nu ne bijaše Bog odredio za tu sv. sliku spomenutu crkvu. Sutradan ide pobožan puk, da se moli pred slikom, a ima šta da vidi. Nestalo slike. Potraže ju i nađu na morskoj hridi. Kako se čudo do tri puta zasebice ponovilo, odluče tu podići hram Mariji, bez obzira na silne poteškoće. Stanu najprije spajati razne okolne hridi, topiti silno kamenje, lađe i brodove, krcate kamenja. Nato počnu graditi crkvu i mali stan za svećenika čuvara uz nju, te se svečano obvežu zajedno sa okolnim selima, da će svake godine, počevši od 22. srpnja, svaki koji ima, dovesti svoju brodicu, punu kamenja, i teret utopiti pod otočić. Taj običaj postoji i danas.

Vulović svršava svoje kazivanje ovako: »Ovoliko u svojoj prostoti nam pripovijeda stara naša predaja o postanku otočića i o čudotvornom našašću sv. slike od Škrpjela«.

8. Udara u oko, da pisanih spomenika o Gospinu štovanju ima malo do god. 1654. Te naime godine na 15. svibnja izvojevaše Peraštani sajnju pobjedu nad turskom vojskom, po Marijinu zagovoru. Vulović misli, da je lako protumačiti tu nestašicu time, što je Perast bio porobljen dva puta od Turaka, naime g. 1.624. i 1.654., a oba puta i otočić, pa u tim prigodama poginuše i sve pismene uspomene. Naprotiv ove tvrdnje, koja i onako ne odgovara potpuno povjesnoj istini, iznijet će se kasnije jedna kritička opaska, koja može znatno pripomoći, da se definitivno riješi pitanje o vrijednosti mjesne predaje.

Nakon ove godine, biva, nakon polovice XVII. vijeka, redaju se mnogi spomenici što rukopisni što tiskani.

Prepošt kotorskoga káptola V. Balović u svome djelu »Notizie intorno alla miracolosa immagine di M. V. detta dello Scarpello«, navodi⁶ neki stari rukopis, te kaže da se taj slaže s usmenom predajom. Po mnijenju Vulovićevu mogao bi biti iz XVII. vijeka, pošto je Balović pisao početkom XIX., a i on sam smatra ga starim. Nego treba primijetiti, da se sigurno znade, čiji je. Knezu Vjekoslavu Viskoviću⁷ bio je poznat kao rukopis peraškog opata Andrije Balovića, te na osnovu toga rukopisa čini neke zgodne opaske u pismima, upravljenim Vuloviću.

Vuloviću su poznata četiri rukopisa.

Prvi je neka peraška kronika kap. Julija Balovića, pisana svršetkom XVII. vijeka.

Drugi je iz početka XVIII. vijeka. Vulović nikakvim dokazom ne utvrđuje svoga mnijenja, da je to radnja glasovitoga barskoga, a poslije zadarskoga nadbiskupa Vicka Zmajevića, Peraštanina, koji je na Balkanu, napose u Arbaniji, razvio zamjernu djelatnost među katolicima i inovjercima, istakao se kao velik prijatelj glagoljice i crkvenoga jedinstva, kao mecena priznata slavista i ispravljača glagoljskoga misala Mateja Karamana i bogoslovski pisac, te je u zadarskoj nadbiskupiji ostavio upravo neizbrisivih tragova pastirske skrbi.

Treći je rukopis po mnijenju Balovića O. Riceputi-ja, a po Vuloviću kotorskoga plemića Antuna Bisanti-ja, saradnika Riceputi-jeva pri sabiranju gradiva za poznato djelo »Illyricum sacrum«.

Četvrti je neki rukopis nepoznata pisca, u kome se spominje, da su bile tri hridi na mjestu otočića.

Šutnju domaćih pisaca nadoknadiše strani. Vulović kaže o stranim piscima, koji su se pozabavili glasovitim Gospinim slikama i hramovima, da su svi pisali i o našoj slici, i to svaki na isti način, biva, u suglasju sa starom predajom.⁸ Budi mimogred rečeno, da ih ova okolnost nimalo ne preporučuje misaonom čovjeku.

Među tima je na prvome mjestu već spomenuti C o r n e r, koji je između g. 1693. i 1778. pisao najprije latinski, pa talijanski o poznatim objavama i slikama Marijinim u mletačkoj državi. Sa kritičkoga stajališta značajna je Vulovićeva pripomena, da je on u svim potankostima iznio staru predaju, pače da su se svi kasniji pisci u tome povelili za njim, pa i sam Balović.

9. Preostaje, da se pozabavimo pisanjem novijih i nama bližih pisaca. Po hronološkome redu trebalo bi odmah spomenuti kan. Balovića, zatim prof. Vulovića, pa napokon kneza Viskovića. Nu biće zgodnije držati se više realna nego hronološkoga rasporeda, i to sa dva razloga. Najprije, što se tiče književne vrijednosti radnja, najslabija je Vulovićeva. Ističe se kićenim slogom, a hramlje sa jezične

⁶ III. izd. str. 63.

⁷ Storia di Perasto, str. 295. Napisao knez Frano Visković.

⁸ O. c., str. 18.

i još više sa povjesne strane. Balović je tačniji, pozitivniji, Visković pogotovo u svojim pismima.

Drugi je razlog, što je ova rasprava kritičke naravi. S ovoga gledišta na prvom će mjestu biti govora o pisanju Vulovića, koji i bez najmanje primjedbe prihvaća domaću predaju, pa o pisanju Balovića, koji u nekim refleksijama u uvodu svoje knjige pokazuje barem ponešto kritičkoga smisla, te napokon o pisanju Viskovića, koji ga ima u znatnoj mjeri.

OBILJEŽJE VULOVIĆEVA PISANJA.

10. Prof. Vulović, učitelj vjere u kotorskoj gimnaziji, bijaše marljiv istraživalac domaće povijesti. Ustrajan kao mrav prebiraše stare spise i papire, da osvijetli po mogućnosti koju nejasnu stranu domaće prošlosti. Nu pri tome nije bio uvijek sretne ruke, valjda stoga, što od naravi ne bijaše baš kritičar, a za ovakav posao potrebno je imati razvijen kritički duh. Uz to mu izmakoše pogledu nekoji spisi, tako važni za mjesnu perašku povjesnicu, da se bez njih ne da nikako osvijetliti najvažniji događaj peraške prošlosti, naime, boj sa Turcima od 15. V. 1654., s kojim ima najuže sveze povijest štovanja Gospe od Škrpjela. Ne bijahu mu poznata ni značajna pisma popa Radula u mjesnom općinskom arhivu, ni proces Perovićev, ni dopisivanje pobijedenoga risanskoga dizdara Mehmed-age Rizvanagića, ni važan zapisnik sjednice općinskoga zbora od 27. VI. 1654. Kako bi inače bilo moguće, da uman čovjek, kakav je bio Vulović, ne bi usvojio radije rezultate, do kojih nas dovode spomenuti autentički spisi, nego neko anonimno izvješće, kako ga donosi rukopis Julija Balovića?

Usto treba uvažiti, da su stariji ljudi kod nas mnogo trpjeli od neke, recimo, kampanilističke tjesnogrudnosti. Zahtijevali su od svakoga, da prihvati sve, što tradicija njihova mjesta sadrži, pa bilo i nevjerojatno, a zabacivali, što se odnosilo na okolne varoši, osobito, ako je bilo što časno.⁹

⁹ Tako isti Vulović ne bijaše mnijenja, da je autentička Spasiteljeva krv, koja se u župi sv. Mateja, matici Dobrote, kod Kotora, iznosi na javno štovanje u dragocjenoj pokaznici krasne gotske izradbe. Je li to u istinu prava krv ili nije, dakako da je veliko pitanje. Nu ne valja zabraviti, da posuda sadrži zemlju, natoplienu Spasiteljevom krvlju, da se ovo štovanje ne protivi vjeri, jer se mnijenja bogoslova razilaze u pitanju, je li Isus nakon uskrsnuća ostavio štogod od svoje Presvete Krvi na zemlji ili je baš sve preuzeo na času uskrsnuća. Službeni spisi sv. Stolice ne protive se tomu štovanju. Pijo II. (glasoviti Eneja Silvije Piccolomini) bijaše došao u Bolonju, koja se također ponosi takvom dragocjenošću. U njegovoj prisutnosti raspravljalo se pitanje, je li to štovanje osnovano ili nije, a rezultat je bio, da jest. Pače je papa izdao posebnu bulu g. 1461., u kojoj odobrava to štovanje, jer se smije držati, da je Spasitelj ostavio

Nu harnost prama domaćim rodoljubima i kulturnim radnicima ne dopušta, da im se zasluge okrnje.

11. Već vidjesmo, u kojem obliku Vulović iznosi mjesnu predaju. Kuša da promjeri kritičku vrijednost domaće predaje.¹⁰ Ističe, da je Perast došao do velika bogatstva tek potkraj XVII. vijeka, a to ne odgovara istini. Perast je naime već pokraj XVI. vijeka uživao osobit ugled. Mlečići su mu dali još ranije veoma častnu zadaću, da čuva u ratu državnu zastavu (il gonfalone, općina — la gonfaloniera). Da se Perast nije bio već podigao do neke visine, ne bi se to moglo lako shvatiti.

Kad se promisli, kako je neznatnim sredstvima Perast raspolagao sredinom XV. vijeka, kako je dakle za to doba zamašna bila osnova, sagraditi umjetan otočić na morskoj dubini i na njemu crkvicu, a mogla se i veća i ljepša i pristupačnija, sazidati na kopnu, što da se zaključiti? Vulović pripominje ovo: »Moramo odmah zaključiti neki vanredni događaj, u kome su oni (naime Peraštani, op. pišč.) gledali očitu namjeru božanske Providnosti«. Svoju tvrdnju potkrjepljuje Vulović i mjesnim običajem, da se na 22. srpnja godimice topi kamenje uzduž otočića; taj običaj, kaže pisac, »ne bi imao dovoljnog uzroka, kad ne bi bila istinita stara predaja«. K tomu i danas puk znade, gdje je bila kuća Mortešića, i gdje je na morskoj hridi točka, na kojoj su pobožni ribari našli čudotvornu sliku.

Svi će se ovi razlozi posebice uzeti u pretres u drugome dijelu ove radnje. Zasad želim svratiti pažnju štioca na neke povjesne neispravnosti iz Vulovićeve radnje, a napose na njegovo shvatanje o peraškome boju 15. V. 1654. Da se ne reče, da se time zalazi u nepotrebne digresije, napomenuti je, da će nakon ovih kritičkih primjedaba o pisanju odličnoga profesora biti mnogo lakše konačno riješenje našega pitanja o vrijednosti mjesne prodaje. Ko ima na umu ovaj djelomičan nedostatak kritičke spreme i ispravna pripovijedanja, tu opću karakteristiku djela, ne će se čuditi, što pisac bez primjedbe usvaja i našu predaju o prenosu slike. Bez dvojbe, ko ima nježan ukus u prikazivanju povjesnih stvari, ne će tako zatvorenim očima potpisati nevjerojatan izliv pučkoga sentimentalizma.

12. Vulović primjerice ne spominje nigdje ni jednom riječju, da je domaći slikar Tripo Kokoljić (Cocoglia), rođen u Perastu 1661., umro na Korčuli 1713., bio pod utjecajem savremenoga slikarskoga sloga baroka. Vrijednost njegovih slikarskih radnja, koje od sve-tišta čine pinakoteku, priznaše mnogi pisci kao De Traux, Appen-dini, Kukuljević. Naš je slikar nekoliko godina učio u Mlecima, pa se tu i upoznao sa slogom i koloritom mletačke škole Ticijana i Tin-toretta. Pa naputku svoga mecene, barskoga nadbiskupa Perašta-

nešto svoje Krvi na zemlji, da tako u srcima svojih vjernika raspiri štovanje i ljubav prama velikoj cijeni našega spasenja. — Vuloviću bez dvojbe to nije bilo poznato.

¹⁰ Str. 16.

nina Andrije Zmajevića, koji se potkraj XVII. vijeka (+ 1694. u Perastu) uslijed turskih nasilja povukao u Perast, Kokoljić je iznio u skupu svojih slika cijelu teološku raspravu o slavlju Otkupiteljeve Majke.

Svaka slika zasebice sačinjava, rekli bismo, jedno posebno poglavlje toga traktata. Michelangelo je tako prikazao u sikstinskoj kapeli djelo stvaranja i otkupljenja i slavu Otkupiteljevu.

Vulović spominje,¹¹ da su slike radene po slogu mletačke škole XV. vijeka, po načinu mletačkoga slikara Pitteri-ja.¹² Kukuljević piše, kako slika došašća Duha Svetoga po sudu mnogih vještaka ima neku srodnost s djelima Ticijanovim, osobito što se tiče izraza i radnje glava i lica.¹

Valjda je slikar bio pod utjecajem Ticijanove preporodne umjetnosti. Ali kako to, da Kokoljić nije bio pod utjecajem tada gospodujućega baroknoga sloga, komu su baš Mleci pružili utočište, onako, kako -su Rimljani renesansi? Istina i u strogim Mlecima počela je renesansa hvatati maha potkraj XV. vijeka i početkom XVI. Dosta je spomenuti Giorgiona, Ticijana, Palmu. Nu tu se kasnije ukorijenio i baroko, ta snažna protireformacija u smjeru umjetničkoga rada, sa svim svojim težnjama, da navrati umjetnost na staru stazu crkvenih tradicija. Tu je djelovao glasoviti Tintoretto (+ 1594.) i Theotokopuli (il Greco, + 1625.), prvi španjolski klasik po vremenskome redu.

Kako to, da naš Kokoljić nije bio čedo svoga vremena, kad su i najveći geniji visine Michelangelove, Tizijanove, Rafaelove, Rubensove stajali pod dojmom savremena umjetničkoga pravca, premda su ga izgadili i dali mu obilježje svoje osobnosti? Ni braća Carracci, koji su se u Rimu, središtu renesanse, pod konac XVI. i u početku XVII. vijka snažno otimali utjecaju baroka, te su u izradbi oblika umjetnici preporoda, ne mogoše mu se potpuno oteći u izboru predmeta. Zar ćemo kazati, da je Kokoljić u usku domaćemu krugu imao toliko duševne snage i izvornosti, da se mogao potpuno oteći svakomu, pa i najmanjemu utjecaju Mletaka, toga velikoga središta baroknoga pravca? Ne samo da se Kokoljić nije oteo tomu utjecaju, nego ga je i primio, to više, što njegova djelatnost ne odaje osobite izvornosti. Njegov bi se rad mogao ovako označiti: **s u j e t j e u z e t v e ć i n o m i z b a r o k a, i z r a d b a j e u d o b r u b a r o k u.**

Umjetnici preporoda nijesu rado prikazivali događaje iz Marijina života s jednostavna razloga, što je ovaj umjetnički pravac

¹¹ O. c., str. 24.

¹² Slikar Giambattista Pitteri, uostalom bez vrijednosti, životom i djelovanjem potpuno pripada XVIII. vijeku. Ne dolazi u obzir ni Giambattista Pittoni, koji bijaše tek ugledao svijetlo, kad se vršilo dekorisanje svetišta.

¹³ O. c., str. 27.

bolje pristajao predmetima, koji nose na sebi obilježja vidljive veličine, svjetske plemenitosti i sjaja, a Marijin je život himna duševnoj skromnosti i nježnosti. Tako predmet slike Prikazanja Marijina u hramu i Njezina Usnuća spada u baroko. Predmetu baroka pripadaju i slike na stropu o najvažnijim događajima Marijina života, jer je baš baroko zaveo i usavršio prikazivanje doživljaja iz obična obiteljskoga kruga.

Istina Rafael se mnogo bavio svojim Madonama, i Tician se uvijekovječio »Uznešenjem«. Ali se ne smije vrći s uma, da te slike predočuju samo i n d i v i d u a l n u Marijinu ličnost. Rafael je htio da pretoči u svoje Madone svoj fini klasički ukus u izradbi lijepih oblika, a Tician u Asuntu veličinu Marijina sjaja.

Na Michelangela podsjeća jedino svojom sadržinom ciklus sibila i proroka, izredan na donjemu dijelu obaju duvara. Treba opaziti, kako pri izradbi nekih Kokoljićevih slika imaju važnu ulogu učinci svijetla u smislu baroka. Svijetlo se naime jače odrazuje samo na onim djelovima, koji se imaju da jače obilježe prama umjetnikovoj zamisli. Pridolazi i to, da je baroko prikazivao snažne afekte. A nije li za to upravo zgodan taj ciklus, da nam slikarski predstavi snažan polet i zanos proročke duše? Ako se to igdje opaža, udara upravo u oko na divnome Jeremiji. Zanimljivo je promatrati i sve nabore na čelu i licu rastužena proroka, jer i taj zgoljni naturalizam karakteriše barokne slikare, a među njima ponajviše španjolskoga velikana Riberu. Značajna je i ta crta kod baroka, da naustuk rendsansa, ne ljubi golotinje,¹⁴ a to ne voli ni naš Kokoljić.

13. Vulović piše,¹⁵ da je Perast bio orobljen dva puta od Turaka, a oba puta i otočić, biva g. 1624. i 1654., i da u tim prigodama poginule sve pisane uspomene.

Istini odgovara, da je Perast bio opljačkan od kalabrijskoga gusara Karagöza (t. j. crnooka) g. 1571., pa od gusara iz Bizerte g. 1624. Stari su Peraštani tvrdili, da su im dokumenti propali u drugoj prigodi. Po ne stoji, jer ima još mnogo javnih spisa ranijih od 1624. Propalo je dakako mnogo toga s nemara ili zloće.¹⁶

Vulović kazuje, kako u rukopisu, što ga on pripisuje Bizantiju, toji, da je baš te godine 1624. jedan gusar pogodio zrnom Gospinu liku na otočiću i da je ostao trag toga čina na lijevoj ruci, a ova je malena uvalina ponešto ulupila drvo. Nu taj je svetogrđni čin usar platio glavom! Otrag 60 godina bio je pozvan neki zlatar, a osvijetli srebrnu ploču, kojom je slika obložena. Jedan od prhutnih crkvinara svečano je uvjerio Vulovića, da na slici nije vi-

¹⁴ V. Muther: Geschichte der Malerei. II. Aufl., Berlin, 1912., str. 240. sq. Djelo je pisano u protukršćanskoj duhu, ali je sa tehničke strane vrsno.

¹⁵ O. c., str. 16.

¹⁶ V. Visković, o. c., str. 298.

djeti traga toga čina.¹⁷ I u rukopisu Jul. Balovića spominje se isti čin, samo malo kasnije, naime god. 1754. Ni to ne stoji, jer su za 15. V. 1654. Peraštani bili prenijeli sliku u mjesnu tvrđavu sv. Križa, a te Turci ne osvojiše.¹⁸

Ove su tvrdnje starih rukopisa upravo značajne. Pokazuju, kakvo su kritičko mjerilo imali stari hagijografski pisci, a upućuju i na potrebu, da se najvećim oprezom prihvaćaju slične tvrdnje mladih pisaca, makar inače vrijednih ljudi, što se oslanjaju na čudne napomene starijih.

14. Da predem sada na najvažniji događaj domaće peraške povjesnice, tu stožernu tačku u povijesti štovanja, iskazana slici Gospe od Škrpjela. Iako sve ove opaske, ne spadaju upravnice na ovu radnju, ipak će dobro doći misaonu čovjeku, kad ushtjedne da procijeni kritičku vrijednost naših domaćih povjesnih djela, u kojima je redovito sve svrstano, štogod tradicija ili usmena ili pismena donosi, bez opazaka. Iako je shvatljivo, da će kod njih i predaja o prenosu slike proći izvrsno, te će, u kasnijim naraštajima u ruhu svrhunaravnosti predavati kao objavu s neba. Baš toj kobnoj pogriješi treba odlučno stati na put.

Vulović iznosi opis peraškoga boja od 15. V. 1654. po nekome spisu nadbiskupa Vicka Zmajevića.¹⁹ U dodatku svoje knjige, u bilješci E donosi bez primjedbe opis iz rukopisa Julija Balovića pod naslovom: *Venuta dell' esercito Turco di 7600 combattenti comandati di Mehmed Aga Risvanagić e loro lotta a Perasto seguita il dì 15. Maggio 1654.*

Spis donosi sve moguće potankosti o bici, od kojih su neke upravo nevjerojatne. Tomu se nije ni čuditi, kad se takvih tradicionalnih pogriješaka nalazi katkada i u službenim spisima mletačke republike. Po tradiciji se misli, da je neki Toma Ban došao iz Banjane na 14. svibnja i obavijestio peraškoga kapetana (načelnika) Krsta Viskovića o skorom dolasku Turaka. Po navedenome spisu neki je Stijepović u ispovijedi to kazao opatu Siloppi-ju, koji se nije odma žurio, da ga ispovjedi, ali na njegove opetovane molbe to učini. Ovaj mu tada otkri dolazak Turaka u ispovijedi, a opat to javi peraškomu vijeću. Bez dvojbe je ovakvo pripovijedanje nastalo zato, da se samomu događaju dade neki legendarni ukras. Ovakve stvari ne spadaju uopće na ispovijed, a ako je umišljeni pokornik tako iz neznanja računao, da će dati veću važnost svojoj izjavi, suvišna je Vulovićeva bilješka, da je naravno pokornik ovlastio redovnika, da priopći tajnu narodu za opći spas, jer pod sakramentalni pečat ništa ne spada, očitovanje čega ne bi bilo na teret pokorniku ili na užtrb samoj cijeni sv. ispovijedi.

¹⁷ O. c., str. 37.

¹⁸ Ne bi bilo s gorega proučiti i sličnu predaju o čudotvornu križu u mjesnoj crkvi sv. Antuna.

¹⁹ O. c., str. 40.—44.

Peraštani su imali mnogo boljih obavijesti. Kao i druga okolna mjesta, i oni su podržavali povjerljive veze sa nekim pouzdanicima. Ti ih od vremena do vremena izvješćivahu o svim kretanjama turske vojske, da ih ne zateče nenadna.

Jedan je od najpućenijih bio neki pop Radul sa Grahova. U peraškom općinskom arhivu čuva se nekoliko njegovih pisama. To su dragocjeni izvori za poznavanje ondašnjih prilika, te su kao dokazno gradivo kudikamo važnije od pjesničkih sastavaka, gdje mašta može da slobodno pridoda štogod svoga (v. pjesmu Trnškoga), i od pričanja kasnijih pisaca, kojima ne bijahu poznate neke okolnosti, prešućene za koje vrijeme radi političke nužde.

U istoj svesci od 15. V. 1654, nalazi se i proces Peroevićev, u kome imade zanimljivih potankosti. U općinskom se arhivu čuvaju i pisma Mehmeda Rizvanagića, risanskoga dizdara, koji je zaglavio u peraškome boju, pisana starom bosančicom. On je bio čas u prijateljskim, čas u nepouzdanim odnosima sa Peraštanima, uopće dosta učtiv prema peraškomu kapetanu i starješinama, s kojima je dopisivao. Iza kako je g. 1648. Risan začas pao zaslugom Peraštana pod Mlečiće, odluči Mehmedaga, da im se osveti, sakupi vojsku, udari 15. svibnja 1654. i poražen poginu.

Mehmed je tako imao da izvrši odluku hercegovačkoga Čengićege, koji je nakon izjalovljene mletačke vojne pod Kninom napredovao protiv providura Dolfina.

Kotorski je vitez Vicko Bolica odigrao čudnu ulogu. Uvjera-vaše kotorskoga providura Loredana, da će Čengićeve vojska na Split, pa je zato i providur krzmao, hoće li ne će li pružiti pomoć Perastu; tek mu u zadnji čas posla po zagovoru rektora F. Battaggie neznatnu posadu.

Iz zapisnika zbora općinskoga vijeća²⁰ proizlazi, da je mletački senat, krivo obaviješten, pripisao veću zaslugu kotorskomu providuru Battaggia, rektoru Priuli-ju i Bolici, nego Peraštanima, u posebnoj duždevnici (la ducale-duždevsko pismo) od 5. VI. 1654. Peraštani uvrijeđeni prosvjedovaše u pismu na dužda Frana Molina od 27. VI. 1654. Usprotiviše se tvrdnji, kao da su bili dobro upućeni iz dopisivanja Bolice sa njegovim pouzdanicima; ovaj pače bijaše krivo obaviješten od Jusufage Rizvanagića, brata Mehmedagina, kao da se turska vojska sprema na Split. Ističu ujedno svoju postojanu budnost i oprez, a za dokaz iznose, da su njihovi hajduci pronašli, kako je brat Mehmedagin Hasanaga Bećirović gradio kulu na Grahovu, da uzmogne priječiti prevoz robe i pomoćnih sredstava iz Hercegovine u donje strane.²¹ Začudno je, da Vuloviću ovakvi spisi nijesu bili poznati.

²⁰ V. Libro Verde u opć. arhivu.

²¹ V. Storia di Perasto, s. 302.—305.

Iz izvješća bezimena franjevca, kako ga donosi Balović u svojoj povijesti,²² koje se može dovesti u sklad sa izvorima općinskog arhiva, proizlazi, da je hrvatski ban Petar Zrinski došao u Perast, da se uzraduje junacima.

15. Vulović opisujući u četvrtome poglavlju štovanje i bogoljubnost prema Gospi od Škrpjela kod pomoraca i Bokelja uopće, te kod stranaca, napominje,²³ kako su i sami Turci iskazivali ovoj slici osobitu čast nakon svoga poraza g. 1654. Priznaje i sam, da bi to bilo nevjerovatno, da nemamo nedvojbenih dokaza.

Koji su to nedvojbeni dokazi? Pisac spominje, kako Flam. Korner piše: ...ipsoque Turcarum testimonio probatum est Dei Genitricem sub gravis matronae specie super obsessi oppidi moenia apparuisse, candidoque, quo tegebatur, amictu hostiles jactus avertentem, gravem adeo infidelibus terrorem incussisse, uti coacti fuerint tenui Christianorum numero terga vertere, et oppressam regionem praecipiti fuga liberare.

Iza toga, auktor dodaje: »I mjestna predaja, koja se živo još do danas sačuvala, u bitnosti se slaže s navedenim Mletačkim spisateljem, samo se razilazi u tomu, što pripovijeda, da je Biela Gospođa sa tvrdave sipala u oči nevjernicima sitni pepeo, kojim zaslijepljeni Turci moradoše pobjeći. Bilo jedno ili drugo, svakako je priznati, da u onom čudnom porazu biesnih Turaka sudjelovao je vrhunaravni uticaj. I zbilja, kako protumačiti, da već nikad ne pomisliše Turci na odmazdu? A to im nije bilo zaista teško, kad znamo da, čim je Rizvanović krenuo da udre na Perast, već se nalazio na Grahovskom polju utaboren Čengić paša sa silnom slavodobitnom vojskom, koja je malo prije bila potukla kod Knina općeg providura Lovra Dolfina. I doticaj, u kom su nevjernici često se nalazili s našima, dao im je povoda da i oni priznaju mogućnost naše milostive Odvjetnice. Budi tome dokazom ovaj događaj što nalazim u više puta spomenutom rukopisu Bizantia.«

Zatim kazuje Vulović, kako je neki Petar Šestanović Perastanin, sužanj u turskoj galiji kap. paše Mezmorto (?), za silne oluje na Crnome Moru prizvao u pomoć Gospu od Škrpjela, čim je počela lađa tonuti. Zapovjednik ču onu molitvu i zaželi, da Petar i dalje moli s ostalim robovima. Kad minu pogibao, prizna Marijinu moć, postavi Gospinu sliku na kormilo i naredi, da neprestano gori svijetlo pred njom i da robovi svaki dan vrše pred njom svoje pobožnosti. To se zbi oko g.1670. Što da se kaže ob ovim pišćevim navodima?

Slučaj sa P. Šestanovićem mogao bi biti istinit. Zašto ne bi Božja Majka mogla vidljivo pokazati svoju moć i pred Turcima? S druge strane tu nijesmo prinudeni, da odma priznamo čudo u

²² Str. 75.

²³ Str. 62.

pravome smislu riječi. Tu se vidi redovita moć kršćanske molitve i Marijina zagovora.

Nu što da se kaže o samoj predaji? Pisac ne svraća osobitu pažnju na razliku između dviju verzija, turske i peraške, nego naprosto zaključuje, a nije nimalo jasno, na osnovu kojih ozbiljnih i utvrđenih svjedočanstva, da je »svakako priznati, da u onom čudnom porazu bijesnih Turaka sudjelovao je vrhunaravni uticaj.«

Pisac pripominje u uvodu,²⁴ da samo sudu nepogriješive Crkve spada vanredne događaje kao prava čudesa priznati i proglasiti, pa dodaje: »Ali ipak nakon tolikih čudesa što se zbiše po zagovoru milostive Božje Matere u naše doba bilo u Nadbratovštini Gospe od Pobjede u Parizu, bilo u Salette, u Lourdesu i u Novoj Pompeji, nismsisao je za čovjeka koji nije zanijekao bivovanje svemogućega Boga, sumnjati da ono što se danas na oči svih naših savremenika svaki dan zgađa, i kod nas šta slična nije se moglo dogoditi.« Nije dvojbe, da jest. Ali nas patrijotski zanos ne smije dovesti dotle, da prispodabljamo svetište Gospe od Škrpjela sa lurdskim i pompejskim, iako niko ne može poricati velikih i vanrednih milosti, što ih vjernici dobiše baš u ovom omiljelom svetištu. Pogotovo ne može da bude prispodobe obzirom na porijeklo kulta. Sama je Crkva priznala Marijine objave u Lurdu, ali se nije nikad, barem koliko je nama poznato, izjavila, da treba pripisati početke štovanja prama slici Gospe od Škrpjela kakvu svrhunaravnu događaju. U aktima biskupske kurije u Kotoru nema spomena o kakvu takvu procesu, pa neki misle, da su ti akti valjda propali požarom. Nu što je propalo požarom, ne može niko da kontroliše!

Po tobožnjem kazivanju Turaka veličanstvena je Gospoda rastrtim bijelim plaštem branila grad od neprijateljskih hitaca, a po peraškoj verziji sipala je Bijela Gospoda u oči nevjernicima sitan pepeo. Zašto bi se ove verzije tako razlikovale, kad bi sadržina predaje bila istinita?

Ne treba se u ovakvim slučajevima utjecati odmah čudesnu tumačenju. Obrana mjesta od Turaka svjedoči dobru vjerniku posve redovitu moć Marijina posredovanja. Ta zovu je crkveni oci omnipotentia orans. Sam je događaj trebalo što bolje okititi, da mu cijena što više odskoči u očima savremenika. Odatle priča o Bijeloj Gospodi i o njezinoj vidljivoj pojavi. Svakako što slično nije se dogodilo ni pri bitkama mnogo zamašnjima za sudbinu kršćanske Evrope, negoli je bio ovaj lokalni boj, n. pr. kod Beograda ili Beča.

Dade se lako protumačiti i naravskim načinom, zašto je pretežića turska sila bila poražena i sramotno natjerana u bijeg. Poginuo Mehmed aga, gotov turski poraz. Smrt vode rasulo najjače vojske. Tako je bilo u starom, srednjem i u novom vijeku. Bilo

²⁴ O. c., s. 6.

bi i šada, da nijesmo silno napredovali u tehničkim sredstvima. U tome baš i stoji jedna od bitnih razlika između najmodernijega i starijega ratovanja, što se u starini sve oslanjalo na osobu vode i njegovu spretnost, a danas uglavnom uspjesi oružja ovise o dobroj organizaciji, premda valja i to priznati, da bi i ta ostala bezuspješna bez vješte glave. Time niko ne poriče utjecaj Marijina posredništva. Da ga nije bilo, zar se ne bi sve moglo razviti drukčije?

Što Turci nijesu mislili na odmazdu, lako je shvatiti. Kad su našli Peraštane pravne prvi put, uza sve krive informacije Jusuf-agine Kotoraninu Bolici, kako bi ih bili našli nepripravne drugi put!

Već iz ovoga, što ovdje istakoh, jasno je, da je narod po našim stranama lako upaljive mašte i da u nabožnost bez ikoje bojazni vnosi svoj prirodni sentimentalizam. To će biti još jasnije iz daljega raspravljanja.

Sve ove primjedbe svakako su podesno mjerilo za pravac, koji su dali svomu pisanju pisci poput inače učenoga Vulovića.

Više ovakovih čudesnih kazivanja imade kod naroda, koji po svojoj vrućoj naravi, a takve su svi južnjaci, rado idu za utvarama mašte, negoli kod onih, koji su u običnu rasuđivanju životnih prilika hladniji i trezveniji. Naši se krajevi u tom pogledu, rekao bih, ističu. Dosta je bilo katkada mašti, da izmisli putovanja u životu svečevu, a da ipak na stvari ne mijenja glavnih crta života. Tako je sv. Nikefor postao svetac lokalan u Istri i sv. Mavro u Poreču. Moći sv. Tripuna dospješe u Kotor, jer je lada uslijed oluje morala da promaši cilj putovanja, a kad je vrijeme bilo u prilog za odlazak, ne mogaše se po čudu maknuti s mjesta, jer su na njoj još bile svečeve kosti. Glasoviti holandist Delehaye u svom izvrsnom djelu »Le leggende agiografiche« češće spominje Istru, karakterističnu u tom pogledu. Mons. Bulić je dokazao za sv. Dujma, biskupa i mučenika, da nije Petrov učenik, kako hoće splitska predaja, nego mučenik iz Dioklecijanova vremena. Za tolike tobože autentičke komadiće Gospodinova Križa, što se vide po našim crkvama, tko će reći, da su uistinu pravi? Kolik bi onda morao biti Spasiteljev Križ?

Kako je već spomenuto, taština je imala svoj velik udio pri stvaranju ovakvih priča, uz sentimentalizam i maštu.

(Nastavit će se.)

